

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Översättarprogrammet
Institutionen för språk och litteraturer, källspråk engelska

Vågat tema

**Att bevara den materialistiska livsåskådningen vid översättningen
av Mary Shelleys roman *Frankenstein***

Maria Forssman

Självständigt arbete, 15 högskolepoäng
Översättarutbildning 1, ÖU2100, Magisterutbildning
VT 2012
Handledare: Åke Persson
Examinator: Marcus Nordlund

Sammandrag

I uppsatsen undersöks hur ett tema som utmärker Mary Shelleys första utgåva av *Frankenstein* har överförts i Måns Winbergs svenska översättning av romanen och huruvida temat verkar ha bevarats i sin helhet. I jämförelse med den senare utgåvan från 1831 utgör en materialistisk livsåskådning och kopplingar till samtida vetenskapliga diskussioner ett centralt tema i 1818 års utgåva.

I den första delen av undersökningen granskas hur översättningen av stilistiska drag som specifika ordval och bildligt språk i sin helhet påverkar hur temat kommer till uttryck i översättningen. I stora drag visar analysen att temat har bevarats i Winbergs översättning men att han i specifika fall har gjort översättningsval som uttrycker det på ett mer nedtonat eller på ett mer kraftfullt sätt.

I den andra delen av undersökningen granskas översättningen av termer och begrepp som relaterar till vetenskap. De anses utgöra en viktig förutsättning för läsarnas förståelse av det vetenskapliga innehållet i romanen och därmed temats uttryck. Analysen visar att Winberg har översatt centrala termer på ett konsekvent sätt, vilket bör skapa en grund för läsarnas förståelse och i sin tur påverka hur temat kommer till uttryck. Analysen visar även svårigheterna med att överföra termer och begrepp i en roman vars sammanhang har ett långt tidsmässigt avstånd till översättningens och översättarens verklighet.

Nyckelord: Frankenstein, tema, översättning, ekvivalens, materialism, vetenskap

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning.....	1
1.2 Material och metod	2
2. Teoretiska ramar	3
3. Vågad vetenskap i Mary Shelleys <i>Frankenstein</i>	6
3.1 W. W Norton & Company och Bakhåll.....	7
4. Resultat och analys	9
4.1 Översättningen av den materialistiska livsåskådningen	9
4.2 Termer och begrepp kopplade till vetenskap.....	18
5. Slutsats och diskussion	23
Käll- och litteraturförteckning	25

1. Inledning

Sedan den publicerades 1818 har Mary Shelleys roman *Frankenstein* lästs och tolkats på en mängd olika sätt. Den brittiska litteraturkritikern Marilyn Butler har gjort en tolkning av den första utgåvan av romanen i vilken hon lyfter fram spåren av en vetenskaplig debatt, *the vitalist debate*, som ägde rum i Storbritannien 1814–1819. I stora drag fördes debatten mellan två professorer i medicin varav den ena förespråkade en materialistisk vetenskap och den andra en vetenskap som förenade sekulära och religiösa livsåskådningar (Butler 1996:304). Som ett förtydligande av begreppet *materialism* väljer jag att återge Nationalencyklopedins definition, ”filosofisk åskådning enligt vilken materien är det enda verkliga” (NE [www]). Butlers tolkning är intressant för att den sammanlänkar just spåren av materialistisk vetenskap i romanen med den upprörda tonen hos bland annat de samtida kritikerna. I den här undersökningen utgår jag från att den materialistiska synen på människan och livets uppkomst, vilken går hand i hand med den materialistiska vetenskapen, utgör ett betydande tema i *Frankenstein*. Undersökningen kommer bestå av att granska hur det här temat har överförts i Måns Winbergs svenska översättning av romanen. Det materialistiska synsättet framkommer på ett kraftfullare sätt i 1818 års utgåva i jämförelse med den omarbetade utgåvan från 1831 (Butler 1996:304). Ur det perspektivet är det särskilt intressant att undersöka hur Winberg, som har valt den tidigare utgåvan har, medvetet eller omedvetet, överfört temat i sin översättning.

1.1 Syfte och frågeställning

Som nämndes ovan kan den materialistiska synen på människan och livets uppkomst ses som ett viktigt tema i Mary Shelleys roman *Frankenstein*. Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur detta tema kommer fram i Winbergs svenska översättning av romanen. Mot bakgrunden att förlaget Bakhåll har valt att låta översätta utgåvan från 1818, vilken utmärks särskilt av spår av vetenskaplig materialism, är ett mer specifikt mål att försöka klargöra huruvida det ovanstående temat

har bevarats i sin helhet i Winbergs översättning. Däremot kommer undersökningen inte att kunna ge svar på om Winberg har tolkat den materialistiska livsåskådningen som ett betydande tema och vidare strävat efter att bevara det eller inte. I det fall där man visste att han hade strävat efter att bevara den materialistiska livsåskådningen, skulle det å andra sidan vara intressant att veta hur han hade förhållit sig till att temat inte längre kan uppfattas som lika nytt och vågat som vid 1800-talets början.

1.2 Material och metod

I den här undersökningen används den första utgåvan av *Frankenstein*, som Mary Shelley publicerade anonymt 1818, och den enda svenska översättningen av den här utgåvan. Mer specifikt är det J. Paul Hunters redigerade version av 1818-utgåvan som används och som ingår i serien *Norton Critical Editions*. I kapitel 3 nedan ges en mer ingående beskrivning av vad som utmärker den första utgåvan av *Frankenstein*.

Som utgångspunkt för undersökningen används teorier inom översättningsvetenskap, litterär analys och stilistik. Analysmetoderna som används är både språkvetenskapliga och litterära.

I den första delen av undersökningen jämförs sex olika exempel från originalromanen med deras respektive motsvarigheter i översättningen. Exempelen är valda ur ett nio sidor långt utdrag i början av romanen. Metoden utgår dels från att ett skönlitterärt verks tema lyser igenom särskilt i vissa partier, dels från Kollers teori om olika ekvivalensförhållanden mellan källtexten och måltextern. Kriteriet för vilka exempel som har valts stödjer sig på en delanalys i vilken tre drag har identifierats som viktiga för uttrycket av det undersökta temat i originalromanen. Exempelen har valts för att de illustrerar något av dessa drag, vilka presenteras i avsnitt 4.1 nedan. I den andra delen av undersökningen granskas översättningen av termer som bidrar till att göra det vetenskapliga innehållet i *Frankenstein* sammanhängande och trovärdigt. Termerna har valts från samma utdrag som exemplen i den första delen av undersökningen. Teorierna och metoderna som undersökningens båda delar utgår från beskrivs mer ingående nedan.

2. Teoretiska ramar

Werner Kollers definition av fem typer av ekvivalensförhållanden är central för jämförelsen mellan *Frankenstein* och den svenska översättningen. Jämförelsen stödjer sig även på Peter Newmarks teori om översättning av metaforer och på Christiane Nords översättningsvetenskapliga modell som förespråkar en noggrann analys av källtexten (se Koller 1989, Newmark 1988 respektive Nord 1997). För tolkningen av innehållet och beskrivningen av språkliga drag i källtexten och måltextern används teorier och definitioner inom litterär analys och inom stilistik. Bland annat har Per Lagerholms *Stilistik* (2008) och Peter Cassirers *Stil, stilistik & stilanalys* (2003) varit en hjälp i analysen av stilistiska drag och bildliga uttryck.

Vid jämförelsen mellan *Frankenstein* och den svenska översättningen utgår jag från idén inom översättningsvetenskapen att källtexten och måltextern kan ses i förhållande till varandra och sägas vara mer eller mindre ekvivalenta. I *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* (1979) utvecklade Koller ekvivalensbegreppet, som det därtills hade definierats, och urskilde fem olika typer av ekvivalensförhållanden mellan källtexten och måltextern: denotativ, konnotativ, textnormativ, pragmatisk och formell ekvivalens. Beroende på texten som ska översättas behöver översättaren ofta ta hänsyn till en viss typ, eller vissa typer, av ekvivalensförhållande/n. I den här analysen granskas framförallt den denotativa, konnotativa och formella ekvivalensen mellan texterna. Dessa typer av ekvivalens beskrivs kortfattat nedan.

Den denotativa ekvivalensen innebär att ord och uttryck i källtexten och måltextern syftar till samma referenter i världen. För att uppnå den här typen av ekvivalens behöver översättaren ta hänsyn till förhållandet mellan källtextens värld och målttextens värld. Den konnotativa ekvivalensen innebär att ord och uttryck i källtexten och måltextern ger upphov till liknande associationer hos läsaren vad gäller t.ex. register, stil, värderingar och känslor. I det här fallet behöver översättaren rikta uppmärksamheten mot valet av synonymer. Den formella ekvivalensen är kopplad till utmärkande stilistiska och estetiska drag i texterna som t.ex. ordlekar och metaforer. För att t.ex. återskapa en metafor behöver översättaren hitta motsvarigheter till de särskilda uttryckssätt som ingår i

metaforen (Koller 1989:103–104). Både den konnotativa och formella ekvivalensen relaterar till hur något uttrycks. Eftersom det inte går att helt skilja hur något sägs från innehållet som förmedlas (Cassirer 2003:34) är dessa typer av ekvivalenser relevanta i undersökningen av hur temat i Shelleys roman, den materialistiska livsåskådningen, uttrycks. Den konnotativa och formella ekvivalensen får särskild uppmärksamhet i den första delen av analysen, medan den denotativa ekvivalensen kommer att undersökas framförallt i den andra delen (se avsnitt 4.1 respektive 4.2 nedan).

I *A Textbook of Translation* ägnar Newmark (1988) ett avsnitt åt översättningen av metaforer. Han delar in dem i döda metaforer, standardmetaforer (*standard*) och nyskapande metaforer (*original*). Han menar att nyskapande metaforer, vilka ofta förekommer i skönlitteratur (Stålhammar 1997:8), är viktiga att behålla i en översättning, eftersom de både har en estetisk (*aesthetic*) och expressiv (*expressive*) funktion. Newmark anser dessutom att de är viktiga att översätta, eftersom de avslöjar sådant som författarens budskap, personlighet och syn på livet (Newmark 1988:43, 112). Om man utgår från att metaforer kan jämföras med flera typer av bildliga uttryck, är det därför relevant att undersöka hur de bildliga uttrycken i *Frankenstein* överförs i översättningen.

Nord har utvecklat översättningsteorier med utgångspunkt i framförallt funktionalismen. Hon belyser att översättningsprocessen bör innehålla en grundlig analys av källtexten, eftersom en sådan bl.a. underlättar för översättaren att bestämma vilken funktion måltexten ska ha i sitt nya sammanhang (Nord 1997:82).

För att undersöka hur ett litterärt verks tema eller teman framstår i en roman respektive i en översättning av den är det nödvändigt att göra tolkningar. En analys där man urskiljer ett visst tema i källtexten och väljer ut representativa partier och uttryck för det innebär t.ex. en hel del tolkning. För den här analysen har Butlers artikel ”*Frankenstein* and Radical Science” (1996) varit en viktig utgångspunkt för tolkningen av ett betydande tema i *Frankenstein*. Dessutom har sådant som beskrivningar av handlingen, huvudpersonernas tankar och attityder och bildliga uttryck i hela romanen tagits i beaktande när representativa partier har valts ut. För analysen av särskilda språkliga drag i källtexten, deras motsvarigheter i måltexten samt stilistiska effekter används huvudsakligen språkvetenskaplig stilanalys och terminologi. Den här delen av analysen stödjer sig framförallt på Lagerholm *Stilistik* (2008). I de delar av analysen där olika förklaringar ges till hur de olika stilistiska effekterna i sin tur påverkar och relaterar till det undersökta temat i romanen och översättningen används återigen en mer litterär tolknings-

metod. Ur den synpunkten är den här analysen dels en översättningsvetenskaplig jämförelse, dels en litterär analys som utnyttjar språkvetenskapliga verktyg.

3. Vågad vetenskap i Mary Shelleys *Frankenstein*

När Mary Shelley föddes i London 1797 hade upplysningen präglat Europa sedan ett sekel tillbaka och industrialismen avancerat i Storbritannien sedan flera decennier. Hon levde även under en tid då romantikens värderingar växte fram i form av estetik, filosofi och livsåskådning (Britannica 1987). Dessa strömningar kan ses som en reaktion mot upplysningstidens vetenskapliga ideal och den industriella revolutionens utveckling. Mary Shelleys tid var med andra ord händelserik och inte minst med tanke på vetenskapens utveckling. Strax innan hon påbörjade sitt arbete med *Frankenstein* hade nya upptäckter inom vetenskapen väckt en debatt vid ett av universiteten i London. I den vetenskapliga debatten ställdes en traditionell, religiöst präglad syn på verkligheten mot en materialistisk. *Frankenstein* kan ses som ett litterärt verk som ger uttryck för sin tids händelser utan att för den sakens skull ta ställning för någon viss ideologi eller livsåskådning.

I artikeln ”*Frankenstein* and Radical Science” belyser Butler att vissa viktiga aspekter i Mary Shelleys första utgåva av *Frankenstein*, publicerad anonymt 1818, föll bort i den senare utgåvan från 1831, som enligt tradition är den utgåva som har fått representera verket. Många av de partier i den första utgåvan som innehöll kopplingar till samtida vetenskapliga händelser var stötande och blev omarbetade i den senare utgåvan, vilken Butler beskriver som ”the composite *Frankenstein*, the product of a decade and a half of religious-scientific controversy” (Butler 1996:304, kursiv stil i originalet). Kritik och kommentarer i den samtida pressen vittnar just om starka reaktioner mot kopplingarna till en ny sorts vetenskap (Butler 1996:302). Butler anser att romanen sannolikt speglar debatten, kallad *the vitalist debate*, som pågick åren 1814–1819 mellan John Abernethy och William Lawrence, båda professorer i kirurgi vid London’s Royal College of Surgeons. Abernethy försökte förena vetenskap och religion då han skulle förklara livets uppkomst, medan Lawrence stod för en ny sorts vetenskap som innebar en materialistisk syn på livet. Lawrence var vän med paret Mary och Percy B. Shelley och bodde liksom dem i London 1816, året då Mary Shelley inledde arbetet med *Frankenstein*. Det året och året därefter gav Lawrence föreläsningar vid London’s Royal College of

Surgeons där han öppet kritiserade Abernethys ståndpunkt. Den senare menade att en mystisk kraft utöver det förklarliga, en kraft som både liknade själen och elektricitet behövdes, för att liv skulle uppstå. Som svar på detta hävdade Lawrence bland annat att all typ av materia fortfarande är materia, ”subtle matter is still matter”, och att livet är helheten av en levande varelses alla funktioner, ”life is ’the assemblage of all the functions’ a living body can perform” (Butler 1996:306). Hans ställningstagande skulle kunna jämföras med uttrycket inom filosofin att helheten är summan av delarna. Anhängare av Abernethys religiösa livsåskådning menade istället att helheten, livet, är större än summan av delarna.

Enligt Butler är det högst troligt att Mary Shelley tog del av innehållet i Lawrence föreläsningar på olika sätt. Det finns dokumentation som visar att de olika ställningstagandena i vitalismdebatten utgjorde samtalsämnet i flera diskussioner där både Percy B. Shelley och Mary Shelley ingick. Enligt Butler får debattens båda sidor på sätt och vis sitt uttryck genom Mary Shelleys roman och romanens huvudperson Frankenstein. Faktumet att han tillför en sorts utifrån kommande livsgnista likt elektricitet för att få liv i sin skapelse skulle kunna representera Abernethys religiösa, andliga ståndpunkt i den vetenskapliga debatten. Däremot skulle arbetsprocessen under vilken Frankenstein sätter ihop varelsen med ben och död vävnad kunna representera Lawrences materialistiska och mer brutala ställningstagande till livet (Butler 1996:307).

3.1 W. W. Norton & Company och Bakhåll

Förlaget W. W. Norton & Company har gett ut den redigerade utgåva av *Frankenstein* som används för den här uppsatsen. Förlaget etablerades i New York 1923 och de anställda, vilka också är delägare, arbetar fortfarande efter den ursprungliga idén att publicera böcker som kan bli värdefulla i längden och inte bara för stunden. Enligt förlagets hemsida representerar deras redigerade utgåva av *Frankenstein*, i vilken endast tryckfel har korrigerats, det som romanens första läsare möttes av och den text som forskare oftast föredrar (W. W. Norton & Company [www]).

Bakhåll grundades i Lund 1980 och är det förlag som har gett ut översättningen av Mary Shelleys första utgåva av *Frankenstein*. Översättaren Måns Winberg har gjort flera översättningar för förlaget, bland annat av Allan Edgar Poes *The Cask of Amontillado* och Jim Morrisons

diktsamling *The American Night*. På hemsidan beskriver förlaget sig som en verksamhet som är ”underground”, dels på grund av litteraturen man ger ut, dels på grund av att man arbetar väldigt självständigt ”utanför den traditionella kulturruljansen” (Bakhåll [www]). I ett e-brev, som svar på frågan varför förlaget hade valt att översätta just 1818 års utgåva av *Frankenstein*, uttrycker man bland annat att man tycker att den utgåvan är mer representativ för Mary Shelleys ursprungliga intentioner. Man anser att den är mer genuin i jämförelse med 1831 års utgåva som möjligtvis har vinklats på ett nytt sätt. På hemsidan finns även en introduktion till romanen där förlaget till viss del kommenterar utgivningen. I inledningen skriver man så här:

Alla har vi stött på – om inte annat i filmparodier – varianter av historien om den galne vetenskapsmannen och hans ohyggliga skapelse, en varelse konstruerad av mänskliga likdelar som väckts till liv med hjälp av elektricitet, och uttrycket ”Frankensteins monster” ingår som ett begrepp i vardagsspråket – men alla har nog inte stiftat närmare bekantskap med den ursprungliga källan till dessa spektakulära idéer: Mary Shelleys högst seriösa roman från 1818. (Bakhåll [www])

4. Resultat och analys

I avsnitt 4.1 nedan redovisas och diskuteras resultaten som berör på vilket sätt det undersökta temat i Mary Shelleys roman, den materialistiska livsåskådningen, framstår i Winbergs svenska översättning. Därefter, i avsnitt 4.2, redovisas och diskuteras Winbergs översättning av några utvalda termer och begrepp i originalromanen som relaterar till vetenskap.

4.1 Översättningen av den materialistiska livsåskådningen

I den här delen av studien undersöks hur den materialistiska livsåskådningen i *Frankenstein* påverkas i den svenska översättningen. Exempel (1)–(6) nedan används som utgångspunkt för jämförelsen av temat i källtexten respektive måltexten. Exemplen är hämtade ur sidorna 26–35 i originalromanen vilket är ett avsnitt i berättelsen som beskriver Frankensteins studier och laborierverksamheter. På så sätt har handlingen ett nära samband med vetenskap och vetenskaplig verksamhet. Som ett steg i den här analysen har tre generella drag identifierats som viktiga för temats uppbyggnad. Mer exakt handlar dragen om:

- att ge uttryck för vetenskapen som ett kraftfullt förhållnings-sätt till naturen med vilket man kan avslöja och behärska den
- att innebära angrepp på föreställningen om livets helighet ur religiös synvinkel
- att innehålla tekniska beskrivningar av levande varelser och kroppsdelar som för tankarna till t.ex. maskiner och maskindelar.

Det första draget förbinder temat med nyupptäckter och framsteg inom vetenskapen och med den nya sorts materialistiska vetenskap som medicinprofessorn William Lawrence tog ställning för i början av 1800-talet. Det andra draget är kopplat till temat genom det faktum att både Mary Shelley och Lawrence var nära att anklagas för hädelse i samband

med att de publicerade sina litterära verk (Butler 1996:303). Genom det tredje draget förbinds temat med industrialismen och allmänna frågeställningar och farhågor som växte fram under dess snabba utveckling. Exempelen nedan har valts ut för att de illustrerar något av dessa tre drag.

Exempel (1)–(2) får representera det första draget, (3)–(4) det andra och (5)–(6) det tredje. I varje exempel följs källtexten av Winbergs översättning och under varje exempelgrupp följer kommentarer. I kommentarerna diskuteras några utvalda ord och uttryck från källtexten och deras motsvarigheter i måltexten. Beroende på hur de aktuella orden och uttrycken är översatta bidrar de på olika sätt till hur det materialistiska synsättet överförs i översättningen. De ord och uttryck som ägnas särskild uppmärksamhet i exemplen har markerats med fetstil men hela kontexten anses som viktig. Nedan följer exempel (1)–(2) vilka representerar det första av de ovan beskrivna dragen:

- (1) But these philosophers [vetenskapsmän], whose hands seem only made to dabble in dirt, and their eyes to pour over the microscope or crucible, have indeed performed miracles. They penetrate into the recesses of **nature** and shew how **she** works in **her** hiding places. (Shelley 1996:27–28)

Men dessa filosofer, vars händer bara tycks vara till för att pyssla med smutsiga saker och vars ögon bara tycks vara till för att hänga över mikroskopet eller smältdegeln, har verkligen utfört mirakel. De tränger sig in i **naturens** skrymslen och visar hur **den** fungerar där **den** gömmer sig. (Shelley 2008:33)

- (2) ...while, with unrelaxed and breathless eagerness, I **pursued nature** to **her** hiding places. (Shelley 1996:32)

...medan jag med spänd och andlös iver **förföljde naturen** till **hennes** gömställen. (Shelley 2008:39)

Både exempel (1) och (2) ger bilden av vetenskapen som ett sorts verktyg med hjälp av vilket vi kan avslöja naturen vi lever i och kanske i förlängningen kontrollera den. De belyser även att vetenskapliga studier kan verka till synes banala och sakna högre mål men att de genom precision och målmedvetenhet kan leda till mirakulösa upptäckter, eftersom de är handfasta och verkliga.

Den sista meningen i exempel (1) är intressant att analysera närmare, dels för att den innehåller ett bildligt uttryck, dels för att översättaren har valt att översätta detta uttryck på ett sätt i det här exemplet och på ett annat sätt i exempel (2). Det bildliga uttrycket är en personifiering.

Genom att referera till *nature (the recesses of nature)* med det personliga pronomenet *she* och det possessiva pronomenet *her* i källtexten personifieras naturen som en kvinnlig varelse. I måltexten däremot har översättaren valt att inte behålla liknelsen vid en kvinnlig varelse. Genom att använda det personliga pronomenet *den* skapar översättaren ett bildligt uttryck där naturen fortfarande porträtteras som en slags levande varelse, men utan mänsklig karaktär. Översättaren har alltså gjort en kompromiss vad gäller bildspråket och därmed Kollers formella ekvivalens. Det beror troligen på att svenskans grammatiska förutsättningar gjorde det svårt att behålla samma bildliga uttryck i det här fallet.

I exempel (2) återkommer personifieringen av naturen. Den här gången blir bilden av naturen som en mänsklig varelse ännu tydligare i källtexten bland annat på grund av att "hon" framstår som någon man kan följa efter eller försöka nå. Till skillnad från i det första exemplet har översättaren i det här fallet behållit personifieringen. Han översätter *pursued nature* med *förföljde naturen* och därefter *her hiding places* med *hennes gömställen*. Det bidrar till ett bildligt uttryck i måltexten som liknar det i källtexten. Eftersom effekten av det bildliga uttrycket återskapas kan man säga att den formella ekvivalensen bevaras.

Ändringen av personifieringen i exempel (1) kan i förlängningen ha betydelse för hur temat framställs i måltexten. Det är möjligt att vetenskapen och dess utövare framstår som ett kraftfullare fenomen om deras undersökningsobjekt, det vill säga naturen, liknas vid en mänsklig och kvinnlig varelse som i källtexten. Eftersom vetenskapens potential och makt kan ses som viktig för materialismens aggressiva framtoning i romanen, har just denna aspekt möjligtvis blivit något nedtonad i måltexten. Konsekvens vad gäller ett visst bildspråk i en text borde dessutom bidra till att skapa en större enhetlig bild i texten. Ur den synvinkeln har personifieringen en starkare ställning i källtexten än i måltexten, vilket kan vara betydande för temats uttryck.

Nedan följer exempel (3)-(4) vilka representerar det andra av de ovan nämnda dragen:

- (3) One of the phaenomena which had peculiarly attracted my attention was the structure of the human frame, and, indeed, any animal endowed with life. Whence, I often asked myself, did **the principle of life** proceed? It was a **bold** question, and one which has ever been considered as a mystery; yet with how many things are we not **upon the brink of** becoming acquainted, if cowardice or carelessness did not **restrain** our inquiries. (Shelley 1996:30)

Ett av de fenomen som särskilt hade intresserat mig var människokroppens struktur, och förvisso alla levande varelsers. Varifrån, frågade jag ofta mig själv, kom **livsprincipen**? Det var en **djärv** fråga som alltid har betraktats som ett mysterium. Men hur många saker hade vi inte kunnat lära oss om inte feighet eller likgiltighet hade **begränsat** våra efterforskningar? (Shelley 2008:36)

- (4) I collected bones from charnel houses; and **disturbed**, with **profane fingers**, the **tremendous secrets** of the human frame. (Shelley 1996:32)

Jag samlade ben från bårhus, och **röjde** med **hädiska fingrar** människokroppens **oerhörda hemligheter**. (Shelley 2008:39)

Exempel (3) och (4) kan ses som både direkta och indirekta kommentarer till livets uppkomst och oantastlighet. Å ena sidan uttrycker de en medvetenhet om att livets uppkomst skulle vara mystiskt och heligt, å andra sidan beskriver de handlingar som är övergrepp på just dessa egenskaper hos livet. Detta skulle kunna ses som en problematisering och ett ifrågasättande av olika livsåskådningar, vare sig de är av materialistisk eller religiös karaktär. Vid tiden då den första utgåvan av *Frankenstein* publicerades kan man tänka sig att beskrivningarna av huvudpersonens framgång med att lösa "livets gåta", själv skapa liv och framförallt hans tillvägagångssätt var kontroversiella och stötande. Butler beskriver Frankensteins metoder på följande sätt: "Frankenstein's [...] procedures are made unpleasantly anti-life, recalling Lawrence's unfavourable comparison of inorganic with organic methods" (Butler 1996:307). Inte minst borde själva ambitionen som romanens huvudperson har att genomföra dessa projekt ha varit utmanande för läsare i början av 1800-talet i Storbritannien. Då hade religionen fortfarande ett stort inflytande över de flesta människors världsbild och värderingar. Men dessa element i romanen hade säkerligen inte framstått som stötande, om de inte hade kombinerats med trovärdiga och vetenskapliga beskrivningar.

Även om det finns flera översättningsval som skulle kunna undersökas i exempel (3), liksom i de andra exemplen, kommer bara några att tas upp här. Till att börja med är det centrala begreppet *the principle of life* översatt med *livsprincipen*. Enligt *Norstedts svenska ordbok* har substantivet *princip* betydelsen 'den yttersta förutsättningen för något' i uttryck som *livsprincip* (*Norstedts svenska ordbok*). Enligt

en fotnot i J. Paul Hunters redigerade utgåva av *Frankenstein* däremot ska källtextens *principle* i det här sammanhanget tolkas som 'origin' eller 'source' (Shelley 1996:30). Därför skulle översättningar som t.ex. *livets början* eller *livets uppkomst* ligga närmare källtextens uttryck betydelsemässigt. Trots detta är det möjligt att den svenska översättningen får en bra funktion i måltexten. Läsaren bör genom kontexten inte ha några problem med att förstå att uttrycket syftar till livets början, vilket bidrar till att bevara den denotativa ekvivalensen. Efterledet *-princip* för dessutom möjligen med sig associationer till något som är upphöjt över allt annat. Det gör att det svenska uttrycket skulle kunna fungera som en bra motsvarighet till det engelska även på den konnotativa nivån. En annan översättning som är viktig att uppmärksamma är översättningen av adjektivet *bold*, 'djärv, vågad' (*Norstedts engelska ordbok*). Adjektivet har en viktig funktion i källtexten eftersom det lyfter fram Frankensteins medvetenhet om att hans ambition att upptäcka livets orsak är vågad och fräck. I måltexten har *bold* översatts med just *djärv* vilket fångar bilden av Frankenstein som såväl modig som hänsynslös. Det bidrar till att bevara den konnotativa ekvivalensen.

Slutligen innehåller exemplet ett bildligt uttryck som inte förs vidare i den svenska översättningen, det vill säga *upon the brink of*, 'stå vid randen av'. Det behöver inte ha någon stor betydelse att det inte har överförts men om verbet *restrain*, 'hindra, hålla tillbaka' (*Norstedts engelska ordbok* 2011), senare i samma mening kan sägas bygga vidare på samma bildspråk går även detta samspel förlorat. I källtexten ges bilden av att kunskap, i det här fallet om livets uppkomst eller ursprung, är något som man förvärva genom att ta ett steg framåt och inte låta någon annan kraft, som feighet, hålla en tillbaka. I måltexten uttrycks samma grundtanke men utan källtextens tydliga bild. På så sätt bevaras inte den formella ekvivalensen.

Exempel (4) kan sägas ha både en konkret och en metaforisk nivå. Källtextuttrycken *disturbed*, *profane fingers* och *tremendous secrets* har en viktig roll i det metaforiska uttrycket och belyser just Frankensteins medvetenhet om att han går över gränser och inkräktar på det som är heligt och hemligt.

Verbet *disturbed* är översatt med *röjde*, vilket fungerar väl ihop med substantivet *hemligheter* som kommer senare i översättningen. *Att röja en hemlighet* är ett etablerat uttryck i svenskan (*Norstedts svenska ordbok*). Eftersom *röja* inte är ett lika neutralt verb som *avslöja*, utan har bibetydelser som 'blotta', närmar det sig även känsloladdningen som vissa av det engelska verbets betydelser bär. I den här kontexten skulle

disturb nämligen kunna tolkas som t.ex. 'ofreda' eller 'antasta'. Med tanke på att *röja* även används för att beskriva mer konkreta och fysiska aktiviteter, fungerar verbet väl ihop med *fingrar* i den följande frasen. Det bildliga uttrycket *profane fingers* har bevarats genom *hädiska fingrar* i översättningen och fungerar i det metaforiska uttrycket som en helhet. Adjektivet *profane* skulle även kunna tolkas som den något mindre laddade betydelsen 'värdsilig' i det här fallet, det vill säga motsatsen till 'andlig' (*Norstedts engelska ordbok*). Med tanke på det är det möjligt att översättningen förmedlar bilden av ett ännu starkare motsatsförhållande mellan det som är heligt och det som är icke heligt.

Slutligen har *tremendous secrets* översatts med *oerhörda hemligheter*. Adjektivet *oerhörda* fångar det engelska adjektivets betydelse 'enorm' i bildlig betydelse. Eftersom huvudordet *hemligheter* syftar på mysteriet kring människokroppen (*the human frame*) och livets gåta bidrar det här attributet till att bygga upp mystiken kring människan och livet. Däremot förloras associationerna till det engelska verbet *tremble* med betydelseerna 'skaka' eller 'skälva' i översättningen (*Norstedts engelska ordbok*). Även om de sistnämnda konnotationerna skulle skapa en viss effekt i källtexten överförs det metaforiska uttrycket i sin helhet i måltexten. Översättarens val av verbet *röjde* har gjort det möjligt att behålla både den konkreta och den metaforiska nivån i exempel (4), eftersom det kan kombineras med både *fingrar* och *hemligheter*. Den formella ekvivalensen mellan källtexten och måltexten har på så sätt bevarats.

Som sades ovan har den formella ekvivalensen mellan källtexten och måltexten inte bevarats i exempel (3). Det bildliga språket i det här stycket har en viktig roll i att skapa den vågade framtoning som protagonisten Frankenstein har i hela romanen. Därför är det möjligt att dessa sidor hos Frankenstein blir mindre framträdande i den svenska översättningen. Å andra sidan har översättaren kunnat bevara den dubbeltydiga nivån och de bildliga uttrycken i exempel (4). Det bör bidra till att bygga upp den utmanande aspekten hos Frankenstein och hans projekt och i förlängningen öka det materialistiska synsättets vågade framtoning i romanen.

Nedan följer exempel (5)-(6) vilka representerar det tredje av de ovan nämnda dragen:

- (5) Although I possessed the capacity of bestowing **animation**, yet to **prepare a frame** for **the reception** of it, with all its intricacies of fibres, muscles, and veins, still remained a work of inconceivable difficulty and labour. I doubted at first whether I should attempt the creation of a being like myself or one of simpler organization... (Shelley 1996:31)

Även om jag hade förmågan att ge **liv** var det ändå ett ofattbart svårt och ansträngande arbete att **bereda en kropp** som kunde **motta det**, med alla dess invecklade nervtrådar, muskler och ådror. Jag tvekade först inför om jag skulle försöka skapa en varelse som mig själv eller en med enklare struktur... (Shelley 2008:38)

- (6) ...and my candle was nearly burnt out, when, by the glimmer of the half-extinguished light, I saw the dull yellow **eye** of the creature **open; it** breathed **hard**, and a **convulsive** motion **agitated** its limbs. (Shelley 1996:34)

...och ljuset hade nästan brunnit ner när jag i dess falnande skimmer såg varelsens matta, gula **öga öppna sig**. **Den** andades **tungt**, och en **krampartad** rörelse genomför dess lemmar. (Shelley 2008:41–42)

Exempel (5) beskriver hur Frankenstein resonerar inför att han ska skapa en levande varelse och exempel (6) beskriver ögonblicket då varelsen börjar leva och ger ifrån sig sina första livstecken. Det första exemplet karaktäriseras överlag av ett logiskt och beräknande resonemang i likhet med vetenskapliga resonemang. I det andra exemplet är det beskrivningarnas tekniska karaktär som är mest framträdande. Beskrivningen av varelsens första livstecken skulle kunna ge associationer till en maskin som precis har satts igång. Men det som båda exemplen lyckas åstadkomma är att beskriva den mänskliga kroppen på ett tekniskt och vetenskapligt sätt, som suddar ut gränsen mellan människor och maskiner, eller annan icke levande materia. Just den här aspekten kan vara en av anledningarna till att romanen *Frankenstein* bland annat beskrevs som ”a tissue of horrible and disgusting absurdity” i en av de första tidningsrecensionerna (Crocker 1996:189).

I exempel (5) skapar t.ex. verbet *prepare* i kombination med *a frame* och vissa andra uttryck en sådan effekt som beskrevs ovan. Uttrycket *frame* används genomgående i romanen för att referera till en kropp eller en kropps uppbyggnad, som t.ex. *human frame* i ex. (3) och (4), medan *prepare* kan förknippas med mekaniska processer som att färdigställa eller framställa något (*Norstedts engelska ordbok*). På så sätt ges bilden av att en kropp är något som kan byggas mekaniskt. I måltexten har verbet översatts med *bereda*. I kombination med översättningen *en kropp* skapas även här bilden av kroppen som en icke-levande konstruktion. Om översättaren hade valt att tolka *prepare* som ’förbereda’, i mer generell betydelse, hade den tekniska betydelsen av det engelska verbet försvunnit och likaså den bildliga effekten. Den konnotativa

ekvivalensen mellan källtexten och måltexten har på så sätt bidragit till att bevara de bildliga effekterna i översättningen.

Ett annat uttryck i källtexten, som har ett nära samband till det som nyss granskades, är *the reception*. En betydelse av uttrycket är teknisk och relaterad till handlingen att motta t.ex. radiosignaler, medan andra betydelser är mer relaterade till mottagandet och välkommandet av människor (*Norstedts engelska ordbok*). Som kan utläsas av kontexten, *a frame for the reception of it*, är uttrycket dels kopplat till *a frame*, dels till *animation* genom pronomenet *it*. Eftersom det nominaliserade verbet *reception* används tillsammans med *it* och *animation*, kan man säga att dess tekniska betydelse kommer fram något mer än om det hade stått tillsammans med t.ex. det enkla substantivet *life*. Det här leder i sin tur till att *a frame* i källtexten också framstår som mer teknisk, som en mottagare eller behållare. På så sätt skapas paralleller mellan kroppen och tekniska konstruktioner. I den svenska översättningen har hela frasen ändrats till *en kropp som kunde motta det*. Även om verbet *motta* i princip har samma betydelse som sammansättningen *ta emot* verkar den senare formen vara vanligare än den förra i tekniska kontexter, som t.ex. när man talar om att sända och ta emot radiosignaler (Språkbanken [www]). Översättarens val att använda *motta* skulle kunna leda till att läsaren inte har lika stor möjlighet som läsaren av källtexten att dra paralleller mellan kroppen som beskrivs och en slags mottagare av en utifrån kommande substans. Å andra sidan bidrar det följande pronomenet *det*, vilket syftar på *liv* i måltexten, till bilden av att kroppen ska ta emot en slags materia. Man kan säga att översättningen *motta* inte stärker det tidigare bildspråket, vilket *reception* gör i källtexten, men inte heller försvagar det tack vare pronomenet *det*. I stora drag har den formella ekvivalensen bevarats.

Som påpekades tidigare ger beskrivningen av Frankensteins skapelse i exempel (6) möjliga associationer till en maskins mekanism. Inledningsvis kan man notera att varelsens uppvaknande och själva momentet när han öppnar ögonen beskrivs med konstruktionen *I saw the dull yellow eye of the creature open*. På så sätt uttrycks det inte explicit att det är varelsen som själv öppnar sitt ena öga. Eftersom uttryck som *I saw his eyes open* är vanliga i engelskan, är det möjligt att den passiva aspekten i formuleringen ovan inte skapar någon en särskild effekt. Däremot bidrar den till att skapa en distans mellan iakttagaren i beskrivningen och varelsen. På så sätt framstår möjligtvis varelsen som mer främmande och avlägsen. Just att det bara är hans ena öga, och inte båda, som öppnas får också en funktion. Oavsett om uttrycket läses som en synekdoke, där ett öga får representera båda ögonen, eller ordagrant,

får formuleringen effekten att varelsen får icke-mänskliga drag. I måltextern har *eye* översatts med *öga* och behållits i singular. Därmed behålls associationerna till icke-mänskliga drag hos varelsen även i översättningen. Vidare har konstruktionen *saw...open* översatts med *såg...öppna sig*. Genom att översättaren har använt den reflexiva formen av *öppna*, och inte den passiva med ändelsen *-s*, ges en ännu tydligare bild av att ögat öppnar sig självt. På så sätt är det möjligt att den levande varelsens olika kroppsdelar och funktioner framstår som ännu mer mekaniska, i det här fallet i den svenska översättningen.

Det finns ytterligare ord och uttryck i exempel (6) som inbjuder läsaren till att se likheter mellan varelsens uppvaknande och en maskin som sätts igång. Bland annat har adverbet *hard*, adjektivet *convulsive* och verbet *agitated* en viktig roll i denna tolkningsmöjlighet. I sin kontext bidrar *hard* till att få andningsprocessen att framstå som en klumpig och tung process. För det första betyder adverbet generellt 'hårt' eller 'våldsamt'. Uttrycket som det ingår i, *to breathe hard*, skulle därmed kunna få en något grövre framtoning än t.ex. *breathe heavily*, vilket också är ett etablerat engelskt uttryck (*Norstedts engelska ordbok* 2011). En viktig faktor utifrån kontexten däremot är att subjektet i satsen utgörs av *it*. Detta subjekt, i kombination med de andra faktorerna, ger läsaren möjlighet att se handlingen som en hård och icke-mänsklig fysisk aktivitet. I nästa sats beskriver adjektivet *convulsive* den rörelse som sätter igång varelsen. *Convulsive* är ett adjektiv som brukar användas för att syfta till musklernas häftiga och ofrivilliga rörelse vid ett krampanfall (*The Oxford Dictionary of English* [www]). På så sätt framstår varelsens rörelse dels som hård, dels som ofrivillig. Satsens verb *agitated*, 'upprörde, skakade', tillsammans med objektet *its limbs* fortsätter ge associationer till att varelsens kroppsdelar sätts i rörelse med ryckiga och ofrivilliga rörelser.

I måltextern har adverbet *hard* översatts med *tungt*. I sin helhet ger den svenska satsen *Den andades tungt* läsaren en möjlighet att associera till en grov och tung aktivitet i likhet med den engelska originalsatsen. Adverbet *tungt* har inte samma konnotationer som *hard*, men det skulle faktiskt kunna förknippas med mekanismerna hos flera typer av maskiner, åtminstone de maskiner som utvecklades under den industriella revolutionen. *Att andas tungt* är dessutom ett etablerat uttryck på svenska (*Norstedts svenska ordbok*) och har på så sätt fördelar i jämförelse med t.ex. en ordagrann översättning som *Den andades hårt*.

I den följande frasen har adjektivet *convulsive* översatts med *krampartad*. Det är i princip en ordagrann översättning som fångar

den häftiga och ofrivilliga aspekten av varelsens första rörelse, vilken uttrycks i källtexten.

Slutligen har verbet *agitated* fått motsvarigheten *genomför* i måltexten. En av det engelska verbets äldre betydelser är 'sätta i rörelse' (Webster) men översättaren har valt att inte använda någon av verbets betydelser. Han har istället valt ett svenskt verb som inte uttrycker lika explicit att det är subjektet, *en krampartad rörelse*, som ger upphov till att varelsen rör på sig. Innebörden av den sista satsen i exempel (6) tolkas förmodligen ändå på ett liknande sätt i källtexten och måltexten. Däremot kan det vara av vikt att det engelska verbets betydelser som 'uppröra' och 'skaka' inte förmedlas. De bidrar till associationerna som exemplet i sin helhet ger till en maskins mekanism.

Överlag har översättaren hittat motsvarigheter till det här stycket av källtexten som inbjuder läsaren att se varelsen som t.ex. "en levande maskin". På så sätt kan man säga att den formella ekvivalensen mellan källtexten och måltexten har bevarats.

Sammanfattningsvis har de språkliga drag som bidrar till att sudda ut gränsen mellan människor och maskiner i exempel (5) och (6) till stor del överförts till måltexten. Det bör förstärka det materialistiska synsättet i den svenska översättningen.

4.2 Termer och begrepp kopplade till vetenskap

I den här delen av studien undersöks översättningen av tre utvalda termer och begrepp i *Frankenstein* vilka betecknar eller relaterar till vetenskap. I det här fallet är den denotativa ekvivalensen viktig att ta hänsyn till eftersom den bidrar till att göra det vetenskapliga innehållet mer sammanhängande. Utan ett sådant sammanhang skulle det materialistiska synsättet, vilket är direkt relaterat till vetenskap, troligen inte få samma uttryck i måltexten. Termerna och begreppen som undersöks är *natural philosophy*, *science* och i viss mån *knowledge*. De har en central betydelse på grund av att de återkommer i flera uttryck i originalromanen och bidrar till att skapa ett sammanhang. De två tidigare beskrivs först kortfattat varefter översättningar av dem presenteras i exempel (7) och (8) för att sedan kommenteras. Därefter undersöks översättningen av ett parti i källtexten, exempel (9), i vilket alla tre ovanstående termer och begrepp ingår.

Natural philosophy är en äldre engelsk term för 'naturvetenskap' som under 1800-talets lopp ersattes av *natural science* (Yeo 2009 [www]). Under den tid då termen användes kallades naturvetenskapens utövare

följaktligen *natural philosophers* där *philosopher* refererade, och gör fortfarande, till någon som ägnade sig åt kunskap och lärdom. Om *natural philosophy* används idag, är det för att syfta på fysik eller just den historiska innebörden av begreppet. Vid tidpunkten då Mary Shelley skrev *Frankenstein* var det fortfarande denna term som betecknade 'naturvetenskap'.

Exempel (7) illustrerar hur *natural philosophy* och den relaterade termen *philosopher* används i källtexten samt hur de har översatts:

- (7) **natural philosophy** in its general relations (Shelley 1996:27)
naturfilosofins allmänna lagar (Shelley 2008:31)

Chemistry is that branch of **natural philosophy** in which (Shelley 1996:28)

Kemin är den gren av **naturfilosofin** där (Shelley 2008:34)

modern **natural philosophy** (Shelley 1996:27)

den moderna **naturfilosofin** (Shelley 2008:32)

modern **philosophers** (Shelley 1996:28)

de moderna **filosoferna** (Shelley 2008:33)

Termen har alltså genomgående översatts med *naturfilosofi* i måltexten. Precis som den engelska har den svenska termen också en historisk innebörd idag. På så sätt har översättaren valt att förmedla den engelska termens äldre betydelse. En sådan här skönlitterär översättning som visar relationen mellan författaren och källtextens läsare, vid tidpunkten då källtexten skrevs, kallar Nord *documentary translation* (Nord 1997:49–50). Vidare har begreppet *philosopher* översatts med *filosof*. Det skulle kunna vara förvirrande för läsarna med tanke på att svenskans *filosof* har en snävare betydelse, men å andra sidan behålls den logiska relationen mellan *natural philosophy* och *philosopher* som finns i källtexten. Det bör förtydliga att *filosof* syftar på den som ägnade sig åt *naturfilosofi*.

Någon gång under 1800-talet övergick termen *science* till att betyda 'vetenskap' i dagens bemärkelse. Innan dess hade den en vidare betydelse som ungefär motsvarade 'kunskap' (*The Concise Oxford Dictionary of English Etymology* [www]). Med tanke på att termen *scientist* fick sin nuvarande betydelse på 1830-talet är det möjligt att *science* redan befann sig i en slags övergångsfas när Mary Shelley skrev romanen (Laudan 2003 [www]). Exempel (8) illustrerar hur termen *science* används i källtexten och hur den har översatts:

- (8) the other branches of **science** (Shelley 1996:28)
de andra grenarna av **vetenskapen** (Shelley 2008:34)

my interest in **science** (Shelley 1996:27)
mitt intresse för **vetenskap** (Shelley 2008:32)

the **science** of anatomy (Shelley 1996:30)
den anatomiska **vetenskapen** (Shelley 2008:36)

a **scientific** pursuit (Shelley 1996:29)
en **vetenskaplig** strävan (Shelley 2008:35)

this enlightened and **scientific** age (Shelley 1996:26)
denna upplysta och **vetenskapliga** tid (Shelley 2008:31)

Science har översatts på ett konsekvent sätt med *vetenskap* i måltexten, vilket även innefattar avledningen *scientific*. Som framgår ovan låg den tidigare mer generella betydelsen av *science* nära de engelska betydelse-erna 'knowledge' och 'learning'. I det här fallet har översättaren alltså valt att istället framhäva den stundande moderna betydelsen av den engelska termen, det vill säga 'vetenskap'. Denna typ av översättning skulle kunna liknas vid Nords *instrumental translation*, i vilken måltexten får samma funktion för sina läsare som källtexten hade för sina (Nord 1997:50–51).

Man skulle kunna tänka sig att det två olika typerna av översättning, "dokumentarisk" respektive "instrumentell", blir förvirrande för läsaren om de ställs mot varandra, som i exempel (9) nedan där både *natural philosophy* och *science* ingår. I det här exemplet ingår dessutom begreppet *knowledge*, vilket i källtexten ligger nära *science* betydelsemässigt:

- (9) '...A man would make but a very sorry chemist, if he attended to that department of human **knowledge** alone. If your wish is to become really a man of **science**, and not merely a petty experimentalist, I should advise you to apply to every branch of **natural philosophy**, including mathematics.' (Shelley 1996:28)

'...Den man som enbart ägnade sig åt denna avdelning av det mänskliga **vetandet** skulle bli en mycket ynkelig kemist. Om ni verkligen vill bli **vetenskapsman**, och inte bara en småsint experimentalist, råder jag er att ägna er åt alla grenarna av **naturfilosofin**, inklusive matematik.' (Shelley 2008:34)

Generellt sätt är det möjligt att läsarna får hjälp att hålla isär termerna *naturfilosofi* och *vetenskap* i måltexten just för att de har denotationer

som ligger långt ifrån varandra tidsmässigt. Däremot uppstår en tänkbar skillnad mellan källtexten och måltexten. Medan den äldre betydelsen av *science* betecknar vetandet i sig syftar den moderna betydelsen och den svenska översättningen även till ett sätt att få kunskap på. Exempelvis i uttrycket *a man of science* ovan bidrar den äldre betydelsen av *science* till beskrivningen av någon som är lärd och ägnar sig åt lärdom. I måltexten däremot beskriver översättningen *vetenskapsman* snarare någon som inhämtar kunskap på ett visst sätt. Hur *vetenskapsman* uppfattas av måltextens läsare beror i slutändan på hur de tolkar *vetenskap*. I det andra fallet, om översättaren hade valt att översätta *science* på ett dokumentariskt sätt, t.ex. med *kunskap*, hade denna översättning blivit väldigt lik översättningen av *knowledge* genomgående i måltexten. Det är ytterligare en anledning till varför *vetenskap*, åtminstone sett till själva formsidan av begreppet, borde ha en förtydligande effekt för måltextens läsare.

Det är möjligt att det vetenskapliga innehållet i Winbergs översättning skulle få den bästa funktionen om alla de svenska termöversättningarna tolkades som dokumentariska översättningar av läsarna. Det vill säga att även *vetenskap*, precis som *naturfilosofi*, förstås som äldre termer som säger något om källtextens verklighet. Det är också möjligt att måltextens läsare efter hand tolkar innebörden av *vetenskap* just som 'kunskap', eftersom termen ofta används på det sättet. Uttrycket *den anatomiska vetenskapen* i exempel (8) visar ett sådant fall. Den faktor som kanske är den mest avgörande för termernas funktion i måltexten borde trots allt vara att de har översatts på ett konsekvent och sammanhängande sätt. På så sätt får läsarna en möjlighet att "lära sig" termernas innebörd och förhållande till varandra i måltexten.

Nords två typer av översättning illustrerar att översättaren kan välja att ge källtexten olika funktioner. Ett sådant ställningstagande blir aktuellt framförallt om avståndet mellan källtextens verklighet och måltextens verklighet, kulturellt eller tidsmässigt, är stort. Översättaren kan antingen "visa" vilka uttryck som användes i källtexten i kommunikationen med läsarna, *documentary translation*. Det andra alternativet är att översättaren genom måltexten försöker återskapa källtextens ursprungliga funktion, *instrumental translation* (Nord 1997:47–51). Vad gäller *natural philosophy* har Winberg valt att visa vilken term som ursprungligen betecknade 'naturvetenskap' för källtextens läsare. I fallet med *science* har han valt att översätta termen med *vetenskap*, vilket mer eller mindre fångar vad den innebär idag. Man kan säga att Winberg har förhållit sig till den denotativa ekvivalensen med olika medel i de båda

fallen. Av anledningar som gavs ovan borde det inte leda till sämre förståelse hos läsarna. Eftersom termerna *natural philosophy* och *science* är översatta på ett konsekvent sätt i måltexten, borde detta istället ha en större påverkan på läsarna. I längden borde det bidra till att skapa ett sammanhang som stärker förståelsen av det vetenskapliga innehållet i översättningen och det materialistiska synsättets uttryck.

5. Slutsats och diskussion

Den materialistiska livsåskådningen kan ses som ett betydande tema i Mary Shelleys roman *Frankenstein* (första utgåvan 1818). Syftet med den här uppsatsen har varit att undersöka hur detta tema har överförts i Måns Winbergs svenska översättning av romanen (2008). Ett delmål har även varit att försöka klarlägga ifall temat har bevarats i sin helhet i översättningen. Undersökningen har delats upp i två delar. I den första delen har källtexten och måltextern jämförts med utgångspunkt från ett särskilt utdrag ur romanen och sex utvalda exempel som på olika sätt relaterar till temat. I jämförelsen har framförallt den konnotativa och den formella ekvivalensen mellan texterna granskats. Dessa typer av ekvivalensförhållanden berör t.ex. ordval och bildspråk och är kopplade till hur temat uttrycks. I den andra delen av undersökningen har vissa förutsättningar för läsarnas förståelse av romanens vetenskapliga innehåll satts i fokus. Mer specifikt har översättningen av några centrala termer och begrepp granskats. De utvalda termerna och begreppen anses bidra till just ett sammanhängande vetenskapligt innehåll i originalromanen som i sin tur utgör en slags förutsättning för temats uttryck.

Utifrån den första analysen kan man säga att Winberg har, medvetet eller omedvetet, bevarat de flesta av de uttryck som specifika ordval och bildliga uttryck i originalromanen skapar. Omständigheter som t.ex. svenskans grammatik skulle kunna ha bidragit till att han har behållit ett och samma bildspråk i det ena fallet men inte i det andra. Ett exempel på detta är personifieringen av naturen som behålls i exempel (2) men inte i exempel (1). Överlag har Winberg tagit hänsyn till den konnotativa och formella ekvivalensen mellan källtexten och måltextern genom att bevara associationer och bildspråk. Newmark menar att är det viktigt att en översättare behåller nyskapande metaforer eftersom de t.ex. säger något om vad författaren tycker är viktigt (Newmark 1988:112). Med tanke på det här bör Winbergs hänsyn till Mary Shelleys stilistiska egenheter, som t.ex. bildliga uttryck, ha bidragit till att förmedla sådant som ligger på romanens djupare plan som t.ex. temat.

Den andra analysen, som koncentreras på den denotativa ekvivalensen, visar att Winberg har förhållit sig på olika sätt till det

kulturella och framförallt tidsmässiga avståndet mellan källtextens och måltextens respektive verklighet. Detta illustreras av att han har översatt termen *natural philosophy* med *naturfilosofi* och *science* med *vetenskap*. I det första fallet har Winberg lyft fram att det finns ett tidsmässigt avstånd mellan källtexten och måltexten. Denna specifika översättning har på så sätt fått en dokumentarisk funktion. I det andra fallet är funktionen förvisso inte lika uppenbar. Om man däremot antar att *science* vid 1800-talets början delvis användes med betydelsen 'kunskap' och delvis med betydelsen 'vetenskap' skulle man kunna säga att Winberg minskar avståndet mellan källtextens och måltextens respektive verklighet där ett sådant finns. Den här specifika översättningen har i sådana fall en instrumentell funktion. Eftersom var och en av termerna har översatts på ett konsekvent sätt genom hela det undersökta utdraget, borde detta vara den mest betydande faktorn för läsarnas förståelse av det vetenskapliga innehållet. Tack vare att de två ovanstående centrala termerna, och även begreppet *knowledge*, behåller samma relation till varandra i översättningen får läsarna en chans att förstå deras innebörder i verket. Winberg har på så sätt återskapat ett sammanhang för det vetenskapliga innehållet och därmed en bra förutsättning för att kunna överföra den materialistiska livsåskådningen som uttrycks i originalromanen.

Resultaten av analyserna tyder på att den materialistiska synen på människan och livet, vilken kan sägas utgöra ett betydande tema i Mary Shelleys första utgåva av *Frankenstein*, har bevarats i sin helhet i Winbergs översättning. Med tanke på kommentarerna som förlaget Bakhåll ger angående sitt val att ge ut en översättning av 1818 års utgåva framför utgåvan från 1831 är det inte förvånande om översättarens strävan skulle vara just att bevara det som gör utgåvan unik. Om man ser specifikt till översättningen av centrala termer och begrepp, är helhetsintrycket att Winberg har velat bevara det tidsmässiga avståndet mellan originalromanen och översättningen. Om hans strävan har varit att bevara temat, den materialistiska livsåskådningen, är det alltså troligt att han har gjort det med tanke på det dokumentariska värdet hos 1818 års utgåva av Mary Shelleys *Frankenstein*.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

- Shelley, Mary 1996. *Frankenstein. A Norton Critical Edition*. Red. Hunter, J. Paul. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Shelley, Mary 2008. *Frankenstein: eller den modern Prometheus*. Översättning Winberg, Måns. Lund: Bakhåll.

Litteratur

- Bakhåll, <www.bakhall.com>. Hämtad 2012-05-08.
- Britannica = *The New Encyclopædia Britannica*, 1987 [1768] 15 ed. Chicago: Encyclopædia Britannica Inc.
- Butler, Marilyn 1996. *Frankenstein and Radical Science*. I: Hunter, J. Paul (red.), *Frankenstein. A Norton Critical Edition*. New York: W. W. Norton & Company, Inc, s. 302–313.
- Cassirer, Peter 2003 [1986]. *Stil, stilistik & stilanalys*. 3 uppl. Stockholm: Natur & Kultur.
- The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*, 1996. Hämtad 2012-05-15 från <www.oxfordreference.com>.
- Croker, John 1996. From the *Quarterly Review* (January 1818). I: Hunter, J. Paul (red.), *Frankenstein. A Norton Critical Edition*. New York: W. W. Norton & Company, Inc, s. 187–190.
- Koller, Werner 1989. Equivalence in translation theory. I: Chesterman, Andrew (red.), *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Finn Lectura, s. 99–104.
- Lagerholm, Per 2008. *Stilistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Laudan, Rachel 2003. philosophy and science. I: *The Oxford Companion to the History of Modern Science*. Hämtad 2012- 05-15 från <www.oxfordreference.com>.
- NE = *Nationalencyklopedin*, 1996. Hämtad 2012- 05-10 från <www.ne.se>.

- Newmark, Peter 1988. *A Textbook of Translation*. Hemel Hempstead: Prentice-Hall International.
- Nord, Christiane 1997. *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St Jerome.
- Norstedts engelska ordbok: engelsk–svensk/svensk–engelsk, 2011. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Norstedts svenska ordbok, 2004. Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.
- The Oxford Dictionary of English*, 2010. Hämtad 2013-09-18 från <www.oxfordreference.com>.
- Språkbanken. Institutionen för svenska, Göteborgs universitet. Hämtad 2013-09-18 från <<http://sprakbanken.gu.se/korp>>.
- Stålhammar, Mall 1997. *Metaforernas mönster*. Stockholm: Carlsson.
- W. W. Norton & Company, <www.wwnorton.com>. Hämtad 2012-06-08.
- Webster = *Webster's Ninth New Collegiate Dictionary*, 1991. Springfield: Merriam Webster Inc.
- Yeo, Richard 2009. Natural Philosophy (Science). I: *An Oxford Companion to the Romantic Age*. Hämtad 2012-05-15 från <www.oxfordreference.com>.